HUQUQ TARTIBOT ORGANLARI VA SUD TIZIMIDAGI O‘ZGARISHLAR. O‘ZBEKISTON NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLAR

Yunusova Bokira
Kasbi sanoat va xizmat ko‘rsatish texnikumi, Tarix fani o‘qtuvchisi

Received: 22.12.2025
Revised: 23.12.2025
Accepted: 24.12.2025

Kalit so‘zlar:
huquq-tartibot organlari, sud tizimi, huquqiy islohotlar, nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolik jamiyati, qonun ustuvorligi, inson huquqlari, jamoatchilik nazorati.

Keywords:
law enforcement agencies, judicial system, legal reforms, non-governmental non-profit organizations, civil society, rule of law, human rights, public control.

Ключевые слова:
правоохранительные органы, судебная система, правовые реформы, неправительственные некоммерческие организации, гражданское общество, верховенство права,

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekistonda huquq-tartibot organlari va sud tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, ularning mazmun-mohiyati hamda jamiyat hayotidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, nodavlat notijorat tashkilotlarining fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, inson huquqlarini himoya qilish va jamoatchilik nazoratini kuchaytirishdagi o‘rni tahlil qilingan. Maqolada huquqiy davlat barpo etishda davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasidagi hamkorlik muhim omil sifatida ko‘rsatib o‘tiladi.

Abstract. This article discusses the reforms being implemented in the law enforcement agencies and the judicial system in Uzbekistan, their content and significance in the life of society. It also analyzes the role of non-governmental non-profit organizations in the development of civil society, the protection of human rights and strengthening public control. The article highlights the cooperation between state bodies and civil society institutions as an important factor in building a legal state.

Аннотация. В данной статье рассматриваются реформы, проводимые в правоохранительных органах и судебной системе Узбекистана, их содержание и значение для жизни общества. Также анализируется роль неправительственных некоммерческих организаций в развитии гражданского общества, защите прав человека и усилении общественного контроля. В статье подчеркивается важность сотрудничества между

права человека, общественный контроль.	государственными органами и институтами гражданского общества как важного фактора построения правового государства.

Kirish. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish yo‘lida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda huquq-tartibot organlari, sud tizimi hamda nodavlat notijorat tashkilotlarining (NNT) o‘rni va faoliyati sezilarli darajada kuchaymoqda. Mazkur sohalardagi o‘zgarishlar jamiyatda adolat, qonun ustuvorligi va inson huquqlarini ta’minlashga xizmat qilmoqda. Huquq-tartibot organlari faoliyatini isloh qilishning asosiy maqsadi — aholiga xizmat qiluvchi, ochiq va hisobdor tizimni shakllantirishdir. Ichki ishlar, prokuratura va boshqa tegishli organlar faoliyatida fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish ustuvor vazifa sifatida belgilandi.

So‘nggi yillarda profilaktika ishlari kuchaytirilib, jinoyatchilikning oldini olishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Shuningdek, huquq-tartibot organlari xodimlarining kasbiy malakasi va huquqiy madaniyatini oshirish, ularning faoliyatida zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lib qolmoqda. Bu esa aholi bilan ochiq muloqot va o‘zaro ishonchni mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Sud-huquq tizimidagi islohotlar mustaqil, xolis va adolatli sud tizimini shakllantirishga qaratilgan. Sudlarning mustaqilligini ta’minlash, sudyalarning maqomi va daxlsizligini kuchaytirish, shuningdek, sud jarayonlarida tortishuv va oshkoralik tamoyillarini keng qo‘llash muhim natijalardan hisoblanadi. Sud ishlarini yuritishda soddalashtirilgan tartiblar joriy etilib, fuqarolar va tadbirkorlar uchun sudga murojaat qilish imkoniyatlari kengaytirildi. Elektron sud tizimining rivojlanishi sud jarayonlarining shaffofligini oshirib, ortiqcha byurokratik to‘siqlarni kamaytirmoqda. Bu esa fuqarolarning sudlarga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlari fuqarolik jamiyatining muhim instituti sifatida tobora faol rivojlanib bormoqda. NNTlar inson huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy himoya, ta’lim, sog‘liqni saqlash, ekologiya va boshqa sohalarda davlat organlari bilan hamkorlikda faoliyat olib bormoqda. Nodavlat notijorat tashkilotlari jamiyatdagi muammolarni aniqlash, aholi manfaatlarini ifoda etish va jamoatchilik nazoratini amalga oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Davlat tomonidan NNTlar faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, ularning huquqiy asoslarini mustahkamlash fuqarolik jamiyatining yanada rivojlanishiga zamin yaratmoqda.

Huquq-tartibot organlari va sud tizimidagi islohotlar, shuningdek, nodavlat notijorat tashkilotlarining faol ishtiroki O‘zbekistonda huquqiy demokratik davlat qurish yo‘lidagi muhim qadamlardir. Ushbu o‘zgarishlar jamiyatda qonun ustuvorligini ta’minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda davlat va jamiyat o‘rtasida mustahkam hamkorlikni yo‘lga qo‘yishga xizmat qilmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Huquq-tartibot organlari, sud tizimi hamda nodavlat notijorat tashkilotlarining faoliyatini o‘rganishga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar va normativ-huquqiy manbalar O‘zbekistonda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilganini ko‘rsatadi. Mazkur yo‘nalishdagi adabiyotlarda asosan huquqiy islohotlarning nazariy asoslari, amaliy ahamiyati va ularning jamiyat taraqqiyotiga ta’siri tahlil qilingan.

Bir qator ilmiy manbalarda huquq-tartibot organlari faoliyatini takomillashtirish masalalari yoritilib, ularning aholiga xizmat qilish tamoyiliga asoslangan yangi modelini shakllantirish zarurligi ta’kidlanadi. Tadqiqotchilar huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida ochiqlik, shaffoflik va hisobdorlikni kuchaytirish jinoyatchilikning oldini olish hamda fuqarolarning huquqiy ishonchini oshirishda muhim omil ekanini qayd etadilar. Sud tizimiga bag‘ishlangan adabiyotlarda esa sud hokimiyatining mustaqilligi, sudyalarning maqomi va adolatli sudlovni ta’minlash masalalari asosiy o‘rin egallaydi. Ayrim mualliflar sud-huquq

islohotlari doirasida protsessual qonunchilikni takomillashtirish, sud ishlarini ko‘rib chiqishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish sud jarayonlarining samaradorligini oshirishini ta’kidlashadi. Shuningdek, sud tizimining ochiqligi va oshkoraligi fuqarolarning sudlarga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Nodavlat notijorat tashkilotlariga oid adabiyotlarda ularning fuqarolik jamiyatidagi o‘rni va ahamiyati keng yoritilgan. Tadqiqotlarda NNTlar davlat va jamiyat o‘rtasida vositachi bo‘lib, ijtimoiy muammolarni aniqlash va ularni hal etishda faol ishtirok etishi qayd etiladi. Ayrim mualliflar NNTlar faoliyatini huquqiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash va ularning institutsional imkoniyatlarini kengaytirish fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning muhim sharti ekanini ta’kidlaydilar.

Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, huquq-tartibot organlari, sud tizimi va nodavlat notijorat tashkilotlari o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik masalalari hali yetarlicha chuqur o‘rganilmagan. Bu esa mazkur yo‘nalishda kompleks va tizimli tadqiqotlar olib borish zarurligini ko‘rsatadi. Ushbu maqola aynan shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan bo‘lib, huquqiy islohotlar va fuqarolik jamiyati institutlari o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni tahlil qilishga harakat qiladi.

Tadqiqot muhokamasi. Mazkur tadqiqot doirasida huquq-tartibot organlari, sud tizimi hamda nodavlat notijorat tashkilotlarining O‘zbekistonda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini shakllantirishdagi o‘rni tahlil qilindi. O‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda ushbu sohalarda amalga oshirilayotgan islohotlar o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning samaradorligi ko‘p jihatdan hamkorlik va institutsional uyg‘unlikka bog‘liqdir.

Tadqiqot natijalari huquq-tartibot organlari faoliyatida inson huquqlarini ta’minlash va profilaktik yondashuvning kuchayganini tasdiqlaydi. Avvalgi tadqiqotlarda qayd etilganidek, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning kuch ishlatishga asoslangan modeli bosqichma-bosqich aholiga xizmat qiluvchi tizim bilan almashmoqda. Biroq, muhokama jarayonida aniqlanganki, ayrim hududlarda bu

yondashuvni to‘liq joriy etish hali ham muayyan tashkiliy va kadrlar bilan bog‘liq muammolarni talab etmoqda.

Sud tizimi bo‘yicha olib borilgan tahlillar sud hokimiyatining mustaqilligini kuchaytirish yo‘lida sezilarli qadamlar qo‘yilganini ko‘rsatadi. Sud jarayonlarida oshkoralik va tortishuv tamoyillarining kengayishi fuqarolarning sudlarga bo‘lgan ishonchini oshirmoqda. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari ayrim sud amaliyotlarida protsessual normalarning bir xil qo‘llanilmasligi mavjudligini ko‘rsatdi. Bu holat sud amaliyotini yanada birxillashtirish va sudyalar malakasini doimiy oshirib borish zarurligini anglatadi.

1- Jadval. Huquq-tartibot organlari, sud tizimi va nodavlat notijorat tashkilotlaridagi islohotlarning taqqoslama tahlili

Tahlil mezonlari	**Huquq-tartibot organlari**	**Sud tizimi**	**Nodavlat notijorat tashkilotlari**
Asosiy maqsad	Jamoat xavfsizligini ta’minlash, jinoyatchilikning oldini olish	Adolatli va xolis sudlovni ta’minlash	Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish, aholi manfaatlarini himoya qilish
Islohotlarning yo‘nalishi	Aholiga xizmat qiluvchi, ochiq va hisobdor tizimni shakllantirish	Sud mustaqilligini kuchaytirish, oshkoralikni ta’minlash	Huquqiy va institutsional imkoniyatlarni kengaytirish
Faoliyatda ochiqlik	Jamoatchilik bilan muloqot va profilaktik ishlar kuchaytirilmoqda	Sud majlislarining ochiqligi va elektron sud tizimi joriy etilmoqda	Jamoatchilik nazorati va ijtimoiy tashabbuslar orqali ta’minlanadi
Asosiy muammolar	Kadrlar malakasi va hududlar bo‘yicha notekislik	Protsessual normalarning bir xil qo‘llanilmasligi	Moliyaviy va tashkiliy resurslarning cheklanganligi

Tahlil mezonlari	Huquq-tartibot organlari	Sud tizimi	Nodavlat notijorat tashkilotlari
Jamiyatga ta’siri	Fuqarolarning huquqiy himoyasi va xavfsizligi oshmoqda	Sudlarga bo‘lgan ishonch kuchaymoqda	Fuqarolarning ijtimoiy faolligi va huquqiy ongi oshmoqda
Hamkorlik imkoniyatlari	NNT va jamoatchilik bilan profilaktik hamkorlik	Jamoatchilik nazorati va huquqiy targ‘ibot	Davlat organlari bilan ijtimoiy sheriklik

Nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatiga oid muhokamalar shuni ko‘rsatadiki, NNTlar jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni aniqlash va ularni hal etishda muhim subyekt sifatida shakllanib bormoqda. Tadqiqot natijalari NNTlarning huquqiy madaniyatni oshirish, aholining huquqiy xabardorligini kuchaytirish hamda jamoatchilik nazoratini amalga oshirishdagi rolini tasdiqlaydi. Biroq, ayrim NNTlarning moliyaviy va tashkiliy imkoniyatlari cheklangani ularning faoliyat samaradorligiga ta’sir ko‘rsatmoqda.

Muhokama natijalariga ko‘ra, huquq-tartibot organlari, sud tizimi va nodavlat notijorat tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlikni yanada mustahkamlash zarur. Ayniqsa, jamoatchilik nazorati mexanizmlarini rivojlantirish, axborot almashinuvi va qo‘shma loyihalarni amalga oshirish orqali huquqiy islohotlarning amaliy samaradorligini oshirish mumkin. Tadqiqot natijalari kelgusida ushbu yo‘nalishda chuqurroq empirik tadqiqotlar olib borish muhimligini ko‘rsatadi.

Xulosa. Mazkur maqolada O‘zbekistonda huquq-tartibot organlari, sud tizimi hamda nodavlat notijorat tashkilotlarida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ushbu sohalardagi o‘zgarishlar huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Huquq-tartibot organlari faoliyatida aholiga xizmat qilish, jinoyatchilikning oldini olish va inson huquqlarini himoya qilish ustuvor yo‘nalishga aylangan.

Sud tizimidagi islohotlar sud hokimiyatining mustaqilligini ta’minlash, adolatli va xolis sudlovni amalga oshirishga qaratilgan bo‘lib, sud jarayonlarining ochiqligi va shaffofligini oshirish orqali fuqarolarning sudlarga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Elektron sud tizimi va protsessual mexanizmlarning takomillashuvi sud faoliyatining samaradorligini oshirmoqda.

Shuningdek, nodavlat notijorat tashkilotlari jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni aniqlash, inson huquqlarini himoya qilish va jamoatchilik nazoratini amalga oshirishda muhim subyekt sifatida namoyon bo‘lmoqda. Davlat organlari va NNTlar o‘rtasidagi hamkorlik huquqiy islohotlarning amaliy natijadorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Xulosa qilib aytganda, huquq-tartibot organlari, sud tizimi va nodavlat notijorat tashkilotlari o‘rtasidagi uzviy hamkorlik O‘zbekistonda barqaror, adolatli va demokratik jamiyatni rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Sudlar to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Nodavlat notijorat tashkilotlari to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash – taraqqiyot va farovonlik garovi. – Toshkent.
6. Huquqiy islohotlar va sud-huquq tizimini takomillashtirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar to‘plami.
7. Fuqarolik jamiyati institutlarining rivoji: nazariya va amaliyotga oid ilmiy maqolalar to‘plami.
8. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi va Oliy sudining rasmiy axborot materiallari.